

opgrawingsterreine) deel van die meer vak- kundige relaas maak.

Meermale is hierdie soort persoonlike remi- nisensies onbenullig. Daar is geen sinvolle verband met die ontplooiende relaas nie en gevolglik raak die leser algaande verveeld met die oorvloed ad hoc-mededelings.

Tweedens, laat die redigering van die teks veel te wense oor. Afgesien van 'n oormaat onnodige, oënskynlik spitsvondige, byltjie- slypery, is die ordening van die gewens in bepaalde hoofstukke dikwels sonder sistem- atiek; gevolgtrekkings word gemaak wat nie logies volg op die voorafgaande getuie- nis nie; daar is onsamehangende gedagtespronge; talle vreemde woordskeppings naas die soms nuttige neologismes; en die taal- en beeldge- bruik is té gereeld ongenueanseerd, ondeur- dag en dikwels haas onverstaanbaar.

In dié verband net 'n enkele aanhaling van opeenvolgende sinne en paragrawe uit die samevattende (?) slothoofstuk 70 met die ti- tel "Bestemming duideliker":

Dit is net moontlik, hoewel dit sover ek weet nog nooit gesê is nie, dat die Oor- gangskatastrofe van omstreeks 11 600 jaar gelede – wat dit ook al presies behels het – die mens met 'n skop onder sy sitvlak wakker geskud en sodoende gehelp het om die nuwe era van die landbou te be- tree. Nogmaals: ten goede of ten kwade.

Stephen Jay Gould het gesê: "Humans are here because our particular line never fractured – never once at any of the billion points that could have erased us from his- tory." Die duiwel (of iemand soos hy) speel al miljoene jare Russiese roulette met ons, en nog nie een keer het hy dit reggekry om ons harsings uit te blaas nie.

Het die Voorsienigheid hierin 'n rol gespeel? (322)

Onmiddellik hierna volg 'n gesprek wat Rous- seau gehad het met Dan Sleigh oor hoe oseane en hoogdrukstelsels werk en Dan Sleigh

wat, terwyl hy kringe en pyltjies om Rous- seau se sketskaart trek, gedemp sê: "Dit steek alles so wonderlik inmekaar, dit werk alles so volmaak, asof daar 'n groot intelligensie agter was."

Dié aanhaling illustreer duidelik die afwe- sigheid van verband tussen die genoemde sake. Nóg die voorafgaande, nóg die daarop- volgende gedeeltes, help die leser om te be- gryp wat Rousseau presies in gedagte het en skaad begrip van die teksgeheel.

En tog, ondanks die ooglopende leemtes in die boek, kan 'n mens dit aanbeveel. Want daar is genoeg denkstof in die onderdele om self verder te lees, verder te besin en verwon- derd te wees oor hoe die mens gevorder het van vis tot filosoof. En self te besluit of (en hoe) geloof versoenbaar is met evolusie.

Wilhelm Jordaan

Buitengewone professor

Universiteit van Pretoria, Pretoria

Unheimlich moederland. (Anti-)Pastorale Letteren in Zuid-Afrika.

Gitte Postel. Leiden: Leiden University

Press. 2006. 289 pp. ISBN 978 90 8727 003 1.

Gitte Postel se proefskrif ter verkryging van haar doktorsgraad is 'n enorme akademiese studie. Kursories, sonder om die talle onder- afdelings te noem, is die stof ingedeel in ses hoofstukke (buiten Inleiding en Konklusie). Dit begin met die "beslote domeine" van *plaa*s en *plaa*sroman; dan die ontbrekende idille tus- sen slawerny en barbarisme; die dood as meerduidige metafoor; skeppingsmites en transformasierituele in Nadine Gordimer se *The conservationist*; dubbelsinnigheid en liminaliteit (fase/medium/drumpel) in Anna M. Louw se *Kroniek van Perdepoort*.

Hierdie studie sou kon begin het met 'n konkluderende aanhaling van die Departee-

ment van Grondsake in 1997: "land does not only form the basis of our wealth, but also our security, pride and history [...] Land is an important and sensitive issue to all South Africans. It is a finite resource which binds all together in a common destiny" (260).

Dit gaan egter hier nie net om grond en die plaasroman – of die pastorale en anti-pastorale – nie, want vanuit die interpretasies van die enkele plaastekste wat noukeurig ontleed word, maak sy assosiasies met die politieke en sosiale geskiedenis van Suid-Afrika (spesifiek die Afrikaner: hoofsaaklik vanuit Giliomee), met verledes, antropologieë en mitologieë. Die geskiedenis strek van oer-Afrika, dan Adamastor, en tot die einde van die 20ste eeu.

Die plaasnarratiewe wat sy hoofsaaklik gebruik, is wat sy noem "een vreemde eend" uit Pauline Smith se *The little Karoo*, die verhaal "Ludovitje"; *Unto Dust* van Herman Charles Bosman; *The Conservationist* en *Kroniek van Perdepoort*.

Hierdie tekste word hoofsaaklik gebruik as voorwendsel vir die uitleg, in-diepte interpretasie – en inlegkunde – van die teks se verbintenis met meerduidighede – wat literêre analiste gesien het nie.

Die patroon van behandeling van die genoemde tekste is as volg: inleiding, dan kontekstualisering van literêre, sosiale en politieke faktore wat die teks se ontstaan kan verklaar; dan 'n taamlik noukeurige – én literêre – ontleding van die narratief, met in agneming van wat literatoure alreeds daarvoor geskryf het. Daarop volg dan interpretasies en toepassings tot Suid-Afrika, en die verhoudings op plase hier.

Byvoorbeeld. Vanuit Bosman se *Unto Dust* kan gesien word hoe "dood als middel gebruik kan word om identiteit tegelykertyd te begrensing en te ondergraven" (104). Dit kan sekerlik so wees; maar dan word ook vertel van die dood in ander kulture. In John Middleton se *The Lugbare of Uganda* dat "de morele orde die geldt voor de levenden [...]"

terug te vinden is in de opvattingen over een 'goede' en een 'slechte' dood." (108) Ook begraafplase is veelseggend: by die Germane en die Romeine, die Portugese, in Bolivia en Madagaskar, ensovoort.

Die oorgang tot assosiasie en interpretasie is egter soms verdag.

Hier kan die voorbeeld van die uitleg van die "ware betekenis" van

Kroniek van Perdepoort illustreer. In die afdeling "De unheimliche ambiguïteit van het hier en nu": nadat Oompie Vaalwater van die spook wat aan hom verskyn het, vertel, kom Oompie Danster binne, kry sy staan, en dan "al leunende op die kiere, die ou agterwerk ver uitgestoot, begin skoffel hy op maat." (216) Dan sing hy 'n rympte:

Brand die bossie brand
Satang dwaal vennag.
Oog verloor en ramkattand.
Satang dwaal vennag.
(later volg 'n variasie)

Postel verklaar dat dié teks "waarschijnlijk een door Louw zelf opgetekende, mondeling overgeleverde tekst"; de tipering ervan als "rympie uit die klippe", verwijst vermoedelijk naar de afdeling 'Klipwerk' in *Nuwe Verse* (1956) van Van Wyk Louw". Later word dit 'n feit: "Louws verwijzing naar de verzen van Van Wyk Louw" (217). Dan gaan sy verder: hierdie verwysing kan bedoel wees om te wys op die invloed van Khoisan mites op *Kroniek*. Sy maak die afleiding dat Anna Louw intertekstueel werk met 'n geskrewe teks van Van Wyk Louw om Oompie Danster se vers 'n sekere betekenis of status te gee. Maar die taalgebruik, die metafore, van *Klipwerk* – waaroor dit eintlik gaan – is van geen belang nie (en wat is die status en die mitologiese aard van tekste daaruit soos: "bobbejaan het geskrik / en sy gousblom sit / streep op 'n ry / teen elke klip"?). Vanuit haar afleidings oor die versie kan sy dan konstateer: "Deze onontwarbare kluwen van 'eigen' en 'vreemd' is

naar mijn mening een van de belangrijkste thema's uit deze roman" (217). Nié grond en plaas en die saamleef en saamsterf daarop nie. Van daar af gaan sy dan aan oor die verhouding tussen "Afrikaners, kleurlingen en Khoisan". Alles wat ons weet. Maar miskien is dit juis vir die buitelandse leser.

Dit is nog nie die einde van die inlegkunde rondom *Kroniek* nie – want "Wat vertel nu de dans van Oompie Danster?" (224) (tussen "dans" en "skoffel" is daar seker 'n verskil?). Dans, sê sy, is 'n middel om die kwade te bestry: dit is die taak van die sjamaan om in 'n trans in te gaan en te veg teen die geeste van die dood. Dit is aangeteken dat die Nharo van Botswana in 'n trans ingaan om //Gauwa of N!eri te oorreed om die siektes wat deur hulle veroorsaak was weer te verdryf. Vir 'n aantal bladsye brei Postel uit oor hierdie interpretasie, en kom dan, onder andere, tot die insig dat "Oompie Danster dans waar-schijnlijk om in contact te treden met //Gauwa en zo het ongeluk af te wenden dat Ertmanstasie heeft getroffen" (228).

Natuurlik is hierdie buitengewone lesings van die plaastekste wat hier behandel is ewe geldig as alternatiewe interpretasies – alhoewel dit vergesog klink. Die uiteindelijke vraag wat egter gevra moet word, is: wat sê dit vir ons meer van die plaas- grondroman waaroor hierdie boek sou gaan – en van die mense wat hierdie plase bewoon en verloor het? In Afrikaans is daar plaasromans vanaf dié van Jochem van Bruggen in 1920 tot *Agaat* van Marlene van Niekerk in 2004. *Agaat* sou mens kon beskou as die laaste plaasroman, die uiteindelijke, finale, aftakeling; die einde van die plaas en van die Afrikaner-boer. Hierdie vraag is nog nie beantwoord nie: Hoe word daar afskeid geneem en gesterwe? Deur watter soort genade?

Ampie Coetzee

Emeritus professor

Universiteit van Wes-Kaapland, Bellville

No Cold Kitchen. A Biography of Nadine Gordimer.

Ronald Suresh Roberts. Johannesburg: STE Publishers. 2005. 733 pp. ISBN 1-919855-58-0.

Hierdie geweldige omvangryke biografie van bykans 'n duisend bladsye bring 'n radikale paradigmaverandering mee in hoe die leser voortaan na die Suid-Afrikaanse literêre toneel kyk. Vir my as Afrikaanse leser, na jare-lange skoling in sowel die Afrikaanse letterkunde as die Suid-Afrikaanse Engelstalige letterkunde, was dit 'n verstommende ervaring om bewus te word van 'n perspektief (Gordimer se perspektief) op die plaaslike literêre toneel wat feitlik geen snars bewussyn het van Afrikaanse skrywers, buiten miskien vir Brink en so skramsweg Breytenbach nie. Breytenbach, Leroux, Van Wyk Louw, Krog – almal kom slég en karikatúraal daarvan af. Gordimer ken alle internasionale skrywers en hul werk denkbaar, en dit is die wêreld wat sy intellektueel verken en die skrywers met wie sy kontak het. Duidelik het hierdie beperking baie te make met haar radikale politieke instelling, waarin iemand soos Van Wyk Louw in 1964 met groot afkeur en sonder nuansering gesien word as "the old *Kultur* guard" (202). Hoeveel van hierdie eng Afrikaner-fobiese indrukke die gevolg is van 'n kombinasie tussen Roberts se buitelanderskap, en hoeveel die resultaat daarvan dat hy baie van hierdie uitlatings en sienings noteer uit Gordimer se private, persoonlike korrespondensie, sal ongelukkig onbeantwoord bly. Ook baie ander skrywers en hul werk kom sleg daarvan af in die Gordimer-persona wat Roberts hier aan die leser voorhou. Maar hy het so 'n indringende studie van haar en haar werk gemaak, dat hierdie besondere skerp uitlatings sekerlik nie uit die lig gegryp is nie. Bowendien was Roberts Gordimer se keuse van biograaf, "met die hand uitgesoek" sou mens kon sê, af te lei uit notas agter in die boek. Totdat sy haar outoriserings, haar goue